

اراده هسته‌ای ایران

دستاوردهای تحول هسته‌ای کشور ما غرور آفرین‌اند، اما هدایت این دستاوردها به سمت توسعه اقتصاد رفاه مهمتر است.

مخاطرات هسته‌ای

در کنار مزیت‌های زیاد استفاده از انرژی هسته‌ای، این انرژی می‌تواند درد سر ساز هم باشد. علاوه بر حوادث ناشی از استفاده ناکارآمد از انرژی اتمی - نظیر رخدادهای نامطلوبی چون

چرنوبیل و تری مایل آیلند - اهداف نظامی و غیرصلح آمیز برخی کشورها، مانعی در جهت توسعه و تکامل این انرژی است. متأسفانه در این بین، کشورمان علیرغم همکاری‌های همه جانبه با آژانس بین‌المللی انرژی، در این سال‌ها همواره مورد سوء ظن کشورهای غربی قرار گرفته که نتیجه این سوء ظن، صدور ۴ قطعنامه تحریمی علیه کشورمان بوده است.

نکته آن که امروز کشورهایی وجود دارند که نه تنها قرارداد منع گسترش سلاح‌های اتمی (NPT) را نپذیرفته‌اند، بلکه بدون هیچ ممانعتی به تولید سلاح هسته‌ای هم پرداخته‌اند. لازم به ذکر است که در استراتژی "توسعه یک بُعدی" که غربی‌ها خیلی به آن علاقه دارند، بحثی وجود دارد مبنی بر این که باید با بکارگیری تمام ابزارهای موجود، مانع از شکل‌گیری رقیبی جدید شد. ایران ذخایر فسیلی فراوانی دارد که

اگر به انرژی هسته‌ای هم دست یابد، می‌تواند باعث تغییر جهت معادلات اقتصادی

هزار مگا وات ساعت/دستگاه

باشگاه هسته‌ای جهان

کشور	بهره مند از سلاح	برنامه سلاح در گذشته	برق هسته‌ای	راکتور فعال	راکتور دست طراحی	راکتور خاموش
آمریکا	✓	✓	۹۸/۰	۱۰۴	۱	۲۸
فرانسه	✓	✓	۶۱/۰	۵۸	۱	۱۲
ژاپن	✗	✓	۴۴/۰	۵۴	۲	۵
آلمان	✗	✓	۲۱/۰	۱۷	-	۱۹
روسیه	✓	✓	۲۰/۰	۳۲	۱۱	۵
اکراین	✗	✗	۱۳/۰	۱۵	۲	۴
انگلستان	✓	✓	۱۲/۰	۱۹	-	۲۹
کره جنوبی	✗	✓	۱۱/۰	۲۱	۵	۵
هند	✓	✓	۵/۰	۲۰	۵	-
چین	✓	✓	۲/۰	۱۳	۲۷	-
برزیل	✗	✓	۰/۶	۲	۱	-
پاکستان	✓	✓	۰/۱	۲	۱	-
ایران	✗	✗	-	-	۲	-
کره شمالی	✓	✓	-	-	-	-
رژیم صهیونیستی	✓	✓	-	-	-	-

منبع: واحد تحقیقات ماهنامه «اقتصاد ایران»

بحران بزرگ دهه ۷۰ میلادی که فقط در ایالات متحد، بیکاری را رقمی معادل ۶۰۷ درصد افزایش و تولیدات صنعتی را در کشوری چون آلمان ۴۱ درصد کاهش داد، بر اثر تحریم نفتی کشورهای خاورمیانه به وجود آمد. آن بحران هولناک، غرب را به شدت به این فکر فرو برد که جایگزینی مناسب برای نفت آپک پیدا کند. سرمایه‌گذاری روی انرژی هسته‌ای - در کنار دیگر انرژی‌های نو - حاصل آن نگرش است.

علاوه بر کاربری‌های پزشکی، کشاورزی و متأسفانه تسلیحاتی انرژی اتمی، امروز چیزی معادل ۴۱۱ راکتور فعال هسته‌ای، رقمی در حدود ۳۷۵ هزار مگا وات ساعت انرژی الکتریکی تولید می‌کنند که رقم قابل توجهی است. کشورمان ایران هم با درک اهمیت فناوری هسته‌ای و سرمایه‌گذاری روی آن، سعی کرده با علم بومی خود به بهره‌گیری صلح آمیز از این انرژی بپردازد، اما این سرمایه‌گذاری‌ها تا به امروز به خاطر ناملایمتهای کشورهای غربی، هنوز به بار ننشسته‌اند.

تکنولوژی هسته‌ای علاوه بر موارد مذکور، مزیت‌های دیگری هم دارد. مثلاً با دستیابی به این تکنولوژی، این فرصت در اختیار ما قرار می‌گیرد که با صادرات تکنولوژی هسته‌ای، انعقاد قراردادهای توسعه نیروگاهی برای کشورهای متقاضی و ارسال نیروی متخصص انسانی برای آموزش و پیشبرد این فناوری در کشورهای مزبور به ارز پایدار دست یابیم. البته مسایل دیگری از جمله شدت بسیار بالای مصرف انرژی و تنوع‌سازی سبد انرژی کشور هم مطرح‌اند که ضرورت سرمایه‌گذاری را روی کلیه صور انرژی از جمله هسته‌ای یادآور می‌شوند.

در کنار این الزامات که همگی سرمایه‌گذاری بر انرژی هسته‌ای را تأیید می‌کنند، یک سری ضروریات دیگر هم وجود دارند که باید در اقتصادمان به آنها برسیم. مثلاً در اقتصاد کشور ما، فقدان مرجعی سرمایه‌گذار که به جای تجارت پول، به تأمین مالی - آن گونه که در کشورهای توسعه یافته وجود دارند - می‌پردازد، به شدت احساس می‌شود. مشکل بیکاری گسترده و رکود بنگاه‌های صنعتی و کار آفرین کشور، مسأله دیگری است که باید حل شود. ما باید توسعه را از نوع متوازن آن مد نظر قرار دهیم که طبیعی است توسعه انرژی هسته‌ای، بخشی از این راه خواهد بود. به علاوه، باید استراتژی توسعه صادرات - به ویژه از نوع غیرنفتی آن - اصلاح نظام پولی و مالی و رفع قوانین مزاحم که وضعیت تولید را بهبود می‌بخشند را در دستور کار قرار دهیم و به شاخصه‌های اقتصاد رفاه همچون ارتقای سرانه بهداشت، درمان و آموزش توجه کنیم و سطح زندگی مردم را از یاد نبریم.

نگرشی نو باید

با توجه به مواردی که مطرح‌اند، چند گزینه وجود دارند که می‌توانند برای پیشبرد اهداف انرژی ما مؤثر باشند. یکی از آنها توسعه اقتصاد پایه-انرژی است که البته قبلاً در این خصوص در «اقتصاد ایران» صحبت کرده‌ایم. گزینه دیگر پیشنهادی ما، استفاده از ابزار جدیدی در اقتصاد بین‌الملل تحت عنوان "پیمان انرژی" است. رویکرد پیمان مذکور این گونه خواهد بود که به انعقاد قراردادهای چند طرفه با کشورهای متقاضی انرژی می‌پردازد تا از این طریق، علاوه بر توسعه اهداف فعالیت‌های صلح آمیز هسته‌ای در جهان، فرصت‌های صادراتی بسیار زیادی را برای کشورمان در زمینه تکنولوژی هسته‌ای پدید خواهد آورد؛ ضمن آن که می‌تواند تا حد زیادی، اعتماد دنیای غرب را نسبت به فعالیت‌های صلح آمیز هسته‌ای ایران جلب کند.

و سیاسی منطقه و جهان شود.

راهکارهای «اقتصاد ایران»

با توجه به تبلیغات گسترده غرب برای ممانعت از دستیابی کشورمان به اهداف خود و ظرفیت‌های فراوان ژئوپلیتیکی، ژئواستراتژیکی و ژئواکونومیکی کشورمان، ما هم باید با بکارگیری ابزار درست و کارآمد اقتصادی و سیاسی، تأثیر این تبلیغات را به حداقل رسانده و موانع موجود را از سر راه برداریم. بکارگیری این راهکارها می‌توانند ثمر ثمر باشند:

(۱) عضویت در مجامع بین‌المللی همچون عضویت ناظر در شورای امنیت، گسترش بازارهای منطقه‌ای و جهانی و استفاده از فرصت تجاری آنها جهت تحکیم روابط جهانی

(۲) رفع دیپلماتیک مشکلاتمان با قدرت‌های غربی در چارچوب مذاکره و البته عزت و اقتدار ملی

(۳) جذب سرمایه‌گذاران خارجی با در نظر گرفتن امتیازات کشورمان، حتی در زمینه انرژی هسته‌ای و پروژه‌های نه چندان حساس آن

(۴) برگزاری و تداوم کنفرانس‌های "انرژی برای صلح" در سطح منطقه و جهان برای جلب اعتماد اذهان عمومی و دولت‌ها

(۵) توسعه بخش خصوصی برای انعقاد قراردادهای بین‌المللی خدمات فنی-مهندسی در زمینه انرژی، به خصوص تکنولوژی هسته‌ای.

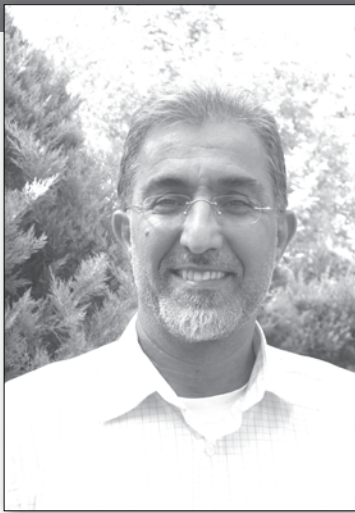
در نهایت یادآور می‌شویم علیرغم آگاهی بر این موضوع که تسلط بر انرژی هسته‌ای تا چه میزان بر قدرت رو به رشد اقتصادی و سیاسی ما در جهان کمک می‌کند، باید نسبت به سایر مزیت‌های اقتصادی کشور که جملگی پدید آورنده رفاه ملی هستند هوشیار باشیم. ■

موضوع اصلی یا کاور استوری (Cover Story) این شماره «اقتصاد ایران» را در رابطه با «پرتو هسته‌ای ایران» در صفحات ۳۰ - ۳۳ می‌خوانیم.

ریسک‌ها و عوارض اقتصادی-اجتماعی آنها

جامعه مخاطرات

ارزیابی دکتر حسین راغفر، استاد دانشگاه و تحلیل‌گر مسایل اقتصادی، از ریسک‌های ملی و بین‌المللی

اقتصادی است. همین قاعده در مورد نهادهای داخلی صادق است. چه بسا بسیاری از برنامه‌ها و طرح‌های اقتصادی، به لحاظ نظری و فارغ از زمینه و بستری که قرار است در آن اجرا شوند، معنادار و صحیح به نظر برسند، اما در عمل به دلیل فقدان نهادهای لازم و یا کارکرد غلط نهادهای موجود، نه تنها چنین طرح‌هایی اهداف مورد نظر را محقق نمی‌کنند، بلکه خود موجب اختلال‌های متعدد دیگر در اقتصاد کشور می‌شوند.

ریسک سیاستی

در کنار مخاطرات فوق‌الذکر، دسته دیگر مخاطرات را می‌توان به مخاطرات سیاستی تعبیر کرد. این نوع از مخاطرات که حاصل سیاست‌های غلط مدیریت‌های کلان و دولتمردان هستند، در بیشتر موارد، فقط منافع طبقات حاکم را به زیان اکثریت جامعه تأمین کرده‌اند. این گونه سیاست‌ها می‌توانند به زندگی میلیون‌ها انسان حاضر و نسل‌های بعدی آنها آسیب جدی بزنند. سیاست‌های عمومی مذکور، طیف وسیعی از سیاست‌ها را در حوزه‌های سیاست خارجی و داخلی اعم از سیاست‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دربرمی‌گیرند. دسته دیگر مخاطرات سیاستی را می‌توان در تعیین سیاست‌های اقتصادی خرد و کلان کشورها مشاهده کرد. از جمله این سیاست‌ها، تعیین مسیرهای اصلی توسعه است. در بسیاری از موارد، مخاطرات سیاستی به دلیل فقدان شفافیت و وجود ابهامات گوناگون نظری و اجرایی در فرآیندهای پیاده‌سازی سیاست‌ها بروز می‌کنند. وجود ابهام و فقدان شفافیت در طرح‌های اقتصادی که بر وضعیت رفاهی آحاد بازیگران اعم از فعالان اقتصادی و مصرف‌کنندگان تأثیر می‌گذارد، نه تنها موجب انحراف در مسیرهای توسعه می‌شوند، بلکه در تخصیص منابع اختلال‌هایی ایجاد می‌کنند که حداقل تأثیر آنها، نهادینه شدن فساد در جوامع است؛ فساد که بر اثر حاکمیت روابط شخصی به جای فرآیندها و توزیع رانت شکل می‌گیرد.

در سال‌های اخیر، مطالعه مخاطراتی که جوامع انسانی را در معرض تهدید قرار می‌دهند، به یک وجه اصلی طیف وسیعی از تحلیل‌های رشته‌های علوم انسانی تبدیل شده است. فراگیری مخاطرات به همه حوزه‌های زندگی انسان‌ها در همه جوامع، سبب شده که محققین علوم اجتماعی، سخن از جامعه مخاطرات برانند. معنای این اصطلاح آن است که جامعه انسانی، نه تنها به طور دایم و گسترده در معرض انواع مختلفی از مخاطرات است که لازم است به طور دایم پایش شود، چرا که جامعه انسانی، به ویژه در آشکال امروزی و مدرن آن، خود زاینده گونه‌های متعددی از مخاطرات است. به این ترتیب، بسیاری از محققین سیاست‌های اجتماعی، معتقدند مدیریت مخاطرات باید به عنوان یک اصل محوری در شکل‌دهی به سیاست‌های عمومی اعم از سیاست‌های اقتصادی، اجتماعی و رفاهی، نقش آفرینی کند.

آشکال مختلف مخاطرات را می‌توان به چند دسته تقسیم بندی کرد و هر دسته می‌تواند به زیر گروه‌های گوناگونی تقسیم شود. مخاطرات چرخه زندگی که با توجه به مراحل مختلف سنی هر انسان به وقوع می‌پیوندد، دسته اول این نوع طبقه بندی به شمار می‌رود. علاوه بر این، مخاطرات ناشی از سوانح طبیعی که انسان در وقوع نقش مستقیمی ندارد، مخاطرات ناشی از فناوری‌ها، همچون واقعه نشت نیروگاه هسته‌ای چرنوبیل و مصیبت‌های انسانی و محیط زیستی حاصل از این فناوری ناقص و یا فناوری اصلاح ژنی محصولات کشاورزی و دامی که خطراتی را بر محیط زیست دامی و کشاورزی تحمیل می‌کنند و از این طریق، سلامت انسان را به خطر می‌اندازند، انواع دیگر مخاطرات جامعه انسانی به شمار می‌روند. اما علاوه بر این موارد، مخاطرات مالی و اقتصادی، دسته دیگری از مخاطرات جامعه هستند که موضوع نوشتار کنونی هم بر مبنای همین نوع از ریسک‌ها استوار است؛ ریسک‌هایی همچون حضور در فعالیت بازارهای مالی که ماهیتاً قرین مخاطرات هستند و فرو ریزی بازار سهام می‌تواند وضعیت مالی سهام‌داران را به شدت تحت تأثیر قرار دهد. فراتر از این نوع ریسک، مخاطرات اقتصادی‌اند. اقتصاد داخلی در ارتباط تنگاتنگ با اقتصاد جهانی است و در نتیجه در معرض انواع مخاطرات گوناگون است. اقتصاد در حال تحول دایمی جهانی، همواره نیازمند آشکال جدید سازمانی است تا بتواند کارکردهای مؤثر و کارا داشته باشد. بحران جاری اقتصاد جهانی، مصداق بارزی از عدم انطباق نهادهای حاکم با تحولات

ریسک‌های خود می‌باشند. اما در همه جای جهان، علاوه بر مسئولیت‌های شخصی، افراد قربانی سیاست‌های غلط و مدیریت اشتباه مخاطرات توسط دولت‌ها نیز هستند. بسیاری از سیاست‌های دولت‌ها با هدف حفظ وضع موجود و منافع گروه‌های ذینفوذ و ذینفع شکل می‌گیرند و به این ترتیب، می‌کوشند تا با بازسازی مسایل اجتماعی، شکست‌ها را نشانه انتخاب‌ها و مسئولیت‌های فردی قلمداد کنند. در همه دنیا، توجه سیاست‌گذاران در جامعه مخاطرات، عمدتاً متوجه توزیع مخاطرات است، نه توزیع ثروت و در کنار آن اجتناب از آسیب‌ها، نه پیگیری خیر جمعی. ■

توزیع قدرت در خاورمیانه

هژمونی ترک‌ها

نگاه The Tokyo Foundation به روابط ترکیه با کشورهای خاورمیانه و آسیای مرکزی

توافقات، لیبی وعده داد بدهی‌های معوق خود را به ترکیه بپردازد و همچنین در این ملاقات، قراردادهایی با شرکت‌های ترک برای پروژه‌های عمرانی منعقد شدند. به دلیل روابط مخدوش لیبی با

غرب، به نظر می‌رسد این کشور ترکیه را به عنوان شریکی که بیشتر می‌تواند به آن اعتماد کند برگزیده است. ترکیه در واقع به سخنگوی دنیای اسلام بدل شده که نارضایتی مسلمانان عرب را به گوش غرب می‌رساند. به عنوان مثال، در مجمع جهانی اقتصاد که تحت عنوان کنفرانس داووس در ژانویه ۲۰۰۹ برگزار شد، رجب طیب اردوغان، با حمله لفظی به رییس جمهور رژیم صهیونیستی، جنگ در غزه را غیربشر دوستانه خواند و شیمون پرس را به انکار آنچه در غزه رخ می‌دهد متهم کرد.

همچنین ترکیه در اعتراض به حضور اسرائیل از شرکت در مانور نظامی ناتو در اکتبر ۲۰۰۹ خودداری کرد. این تصمیم به لغو این مانور انجامید و مورد استقبال بسیاری از دولت‌ها و شهروندان عرب قرار گرفت. علاوه بر آن، در همه پرس‌های ممنوعیت ساخت مناره برای مساجد در سوئیس، ترکیه مخالفت خود را آشکارا ابراز کرد.

به طور قطع، برای هر کشوری که قدم در ایجاد روابط نزدیک با ترکیه گذاشته باشد، مزایایی وجود خواهند داشت، اما کشوری که در این میان بیشترین سود را می‌برد، خود ترکیه است. این کشور برای حمایت از شرکای جدید خود، به سرمایه‌گذاری پول، منابع و تکنولوژی می‌پردازد و منافع قابل توجهی از این راه کسب می‌کند. در حال حاضر، ترک‌ها به سوریه، اردن، عراق و لیبی دسترسی آزاد دارند و این امر، امکان فعالیت اقتصادی را در این کشورها تسهیل کرده است. در عوض تجارت آزاد، ترکیه در زمینه‌های دیپلماسی، امنیت ملی، توسعه ملی و اقتصادی، آموزش و درمان با این کشورها همکاری می‌کند.

عامل مهم دیگری که باید ذکر کرد آن است که ترکیه از این پس آب مورد نیاز عراق، سوریه، اردن و کشورهای حاشیه خلیج فارس را تأمین خواهد کرد. منابع آبی به تنهایی مسأله مهمی برای دنیای عرب محسوب می‌شوند که پیش از این چندان به آن توجه نمی‌شد. کشورهای عربی، اخیراً به ضرورت تأمین منابع آبی پی برده‌اند و اغراق نیست اگر گفته شود هر آن کس که منابع آبی را تحت کنترل داشته باشد، دنیای عرب را مهار خواهد کرد. رژیم صهیونیستی، کشور دیگری است که خواستار منابع آبی ترکیه است.

قطب انرژی

علاوه بر آب، ترکیه قصد دارد شبکه خط لوله انرژی خود را در سراسر خاورمیانه توسعه

در خاتمه می‌توان چنین بیان کرد که جامعه کنونی، جامعه مخاطرات است و این جامعه، ذاتاً نامطمئن است. این امر سبب می‌شود که افراد با چالش‌های اساسی مواجه باشند. حداقل این چالش‌ها، انتخاب‌های اساسی برای یافتن فرصت‌ها و تهدیدهای توأم با انواع ریسک‌ها می‌باشد، به نحوی که موفقیت تصمیمات آنها را با تردید بیشتر مواجه می‌کند. به اعتقاد گروهی از محققین، این افراد هستند که شکل دهنده دنیای خود هستند و تصمیماتی را بر اساس محاسبات مخاطره آمیز و یا فرصت ساز اتخاذ می‌کنند. افراد همچنین به طوری فراینده، اگر مخاطراتی را که در معرض آنها قرار دارند غلط مدیریت کرده باشند، خود مسبب

دستاوردهای دیپلماتیک اخیر ترکیه - به ویژه در منطقه خاورمیانه - نشان می‌دهند این کشور در کلیه تلاش‌های خود در این راه از موفقیت‌های قابل توجهی برخوردار گشته است. پیش از این هم ترکیه به عنوان امپراطوری عثمانی، بخش‌های عمده‌ای از خاورمیانه را تحت کنترل خود داشته، اما در آن زمان، دولت‌های ملی چندانی در میان کشورهای عرب زبان خاورمیانه وجود نداشتند و این امر تا حدی عامل قدرت امپراطوری عثمانی در منطقه بوده است.

با همسایه‌ها

روابط ویژه ترکیه با مناطق کُرد نشین عراق، ابتدا نگرانی‌هایی را در مورد تقابل نظامی بین جمعیت شیعه و سنی در عراق و تمایل این کشور به استفاده از پایتخت ترکیه برای انجام عملیات بازسازی در عراق به وجود آورده بود. این اتفاق خواسته مسلمانان شیعه و سنی عراق هم بود، اما ادامه حضور آمریکا در این کشور مانع از پیشرفت این طرح شد.

بازرگانی که مرتب به عراق سفر می‌کنند در گزارش‌هایی متذکر شده‌اند که کسب و کار ترکیه در این کشور در حال شکوفایی است و این امکان وجود دارد که دیر یا زود، مسئولیت بازسازی آن، به جای آمریکا به دست ترک‌ها بیفتد.

به علاوه، روابط ترکیه با سوریه، پیش‌تر به دلیل حمایت سوری‌ها از جنبش جدایی طلب گُردهای ترکیه موسوم به حزب کارگر کردستان (PKK)، چندان خوب نبوده، اما پس از این که سوریه، عبدالله اوجلان، رهبر PKK را پس از دستگیری به مقامات ترک تحویل داد، روابط دو کشور رو به بهبودی رفته است. این روابط حسنه، با انهدام تعداد متعددی از مین‌های زمینی پراکنده در مرزهای دو کشور ادامه یافته‌اند. مرزهای سوریه و ترکیه، ملت‌ها محل مبادلات مردم دو کشور بوده و از آن زمان، همکاری‌های اقتصادی و توسعه‌ای افزایش قابل توجهی یافته‌اند.

از طرف دیگر، سوریه روابط خصمانه‌ای با آمریکا و رژیم صهیونیستی دارد و به همین دلیل، تحت فشارهای اقتصادی، نظامی و دیپلماتیک اساسی قرار گرفته است. بنابراین، برای سوریه گسترش روابط با ترکیه به دلایل متعددی که مهمترین آنها تضمین امنیت ملی است، اهمیت ویژه‌ای می‌یابد.

تریبون اعراب؟

لیبی کشوری است که در سال‌های اخیر، روابط خود را با ترکیه به طرز چشمگیری گسترش داده است. از زمان سفر نخست وزیر ترکیه به لیبی در اواخر سال ۲۰۰۹، دو کشور در مورد اقدامات گسترده‌ای به منظور تقویت روابط اقتصادی به توافق رسیده‌اند. در این